

Петрук О. М., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ВИСОКИХ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ І НОРМ ПОВЕДІНКИ

***Анотація.** У статті розглянуто поради Василя Сухомлинського щодо виховання справжньої людини. Розкрито цінність педагогічних порад видатного педагога щодо виховання високих моральних якостей і норм поведінки. Проведено тлумачення створеного ним морального ідеалу, який увібрав найкращі риси менталітету українського народу. Стверджено думку про те, що ідеї видатного педагога повинні продовжуватись, впроваджуватись в практику виховної роботи сучасної школи.*

***Ключові слова:** педагогічні поради, високі моральні якості, норми поведінки, справжня людина, моральний ідеал, моральна культура, дитяче сумління.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены советы Василия Сухомлинского по воспитанию настоящего человека. Раскрыто ценность педагогических советов выдающегося педагога по воспитанию высоких моральных качеств и норм поведения. Проведено толкования созданного им нравственного идеала, который избрал лучшие черты менталитета украинского народа. Утверждено мнение о том, что идеи выдающегося педагога должны продолжаться, внедряться в практику воспитательной работы современной школы.*

***Ключевые слова:** педагогические советы, высокие моральные качества, нормы поведения, настоящий человек, нравственный идеал, нравственная культура, детская совесть.*

***Annotation.** The article deals with the advice of Vasyl Sukhomlynskyi concerning education of a real man. The value of pedagogical advice of the outstanding teacher regarding education of high moral qualities and norms of behaviour is revealed. Interpretation of the moral ideal created by him was taken and this ideal has the best traits of the Ukrainian people mentality. The opinion that the ideas of the outstanding teacher should be continued introduced in to the practice of the modern school educational work is confirmed.*

***Keywords:** pedagogical advice, high moral qualities, norms of behavior, real man, moral ideal, moral culture, children's conscience.*

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли створюються нові ідеали, змінилися і шляхи формування особистості. В Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді «пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокomпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави» [1, с. 3].

Гуманістична парадигма виховання і освіти обумовлює новий підхід до виховання дитини. Гуманізація освіти передбачає, насамперед, сприяння розвитку творчих можливостей людини, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості. Саме гуманне виховання дітей сприяє олюдненню суспільних відносин.

В контексті ситуації сьогодення, спадщина Сухомлинського має колосальне значення для національного виховання підростаючого покоління, яке передбачає цілеспрямований, систематичний, регульований педагогічний вплив, розрахований на прищеплення вихованцям любові до України, рідної мови й культури, утвердження в їхній свідомості відчуття етнічно-національної, духовної й мовної єдності, національну неповторність і вагомість. На його думку «саме в молодшому віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, необхідно розкривати перед дітьми загальнолюдські норми моральності» [2, с. 146].

Тому багато вітчизняних і зарубіжних науковців вивчали педагогічний досвід відомого вченого. Серед них: М. Антоненць, Р. Атаян, А. Борисовський, М. Богуславський, А. Богуш, М.Вашуленко, Г. Волков, С. Заволока, М. Мухін, А. Розенберг, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін. Ми також знову хочемо ще раз доторкнутися до повчань Василя Сухомлинського стосовно виховання високих моральних якостей і норм поведінки в учнів, які є дороговказом у роботі педагогів.

Метою нашої статті є вивчення порад Василя Сухомлинського щодо виховання високих моральних якостей і норм поведінки в учнів

У Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Велика роль в цьому процесі належить вчителю, адже школа й учителі повинні формувати особистість відповідно до вимог сьогодення [3].

Як же правильно виконати це завдання? Відповідь ми знаходимо, доторкнувшись до порад видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського. Зокрема, до його праці «Як виховати справжню людину».

У ній Сухомлинський подає моральний ідеал, який увібрав найкращі риси менталітету українського народу. Він розкриває конкретні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації тощо. Подаються вони у вигляді правил «Десять не можна», 14 Законів дружби, «Дев'ять негідних речей» та ін., що складають азбуку моральної культури. Вона включає зміст і методику роботи з виховання у дітей любові до Батьківщини і громадянства, ставлення до людей і обов'язку перед ними, ставлення до батьків, рідних, близьких, розуміння життя, добра і зла в ньому, виховання високих моральних якостей.

Василь Олександрович повчає учнів :

1. «Будь духовно сильним, твердим, витривалим, непохитним, мужнім» [4, с. 249]. І далі розкриває шляхи для того, щоб це повчання стало принципом і правилом особистої поведінки дитини. А для цього вчителю необхідно ще в ранньому віці утвердити презирство до «безвілля, легкодухості, ниття, жалісливості до себе» [3, с. 249], надаючи перевагу духовному самовихованню, самопізнанню, загартовуванню духовних сил, умінню вимагати від себе й наказувати собі.

2. «Роби так, як повинно бути, не для годиться, не тому що хтось побачить твої хороші вчинки і похвалить тебе, а за велінням власної совісті» [4, с. 251]. Цього можна досягти, на думку видатного українського педагога лише тоді, коли вчителі будуть оберігати дитячу совість «від лицемірства і підлості, виховувати чисту совість, починаючи... з крихіток моральності» [4, с. 251]

3. «Умій відчувати поряд із собою людину, умій розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ – радість, горе, біду, нещастя» [3, с. 253]. Тому вчителі повинні вчити учнів «вдивлятися в людину – читати душу, бачити горе, страждання, щоб потім допомагати людям» [3, с. 253].

4. «Умій розуміти й усвідомлювати громадську оцінку, громадське ставлення до тебе» [4, с. 256]. Для цього необхідно педагогам проводити уроки виховання совісті, бо тільки тоді совість маленької людини стане чутливою до своїх вчинків. Та й вихователь, на думку Василя Олександровича, «тільки тоді є сячем розумного, доброго, вічного, коли він правильно бачить добро і зло, правильно оцінює найтонші сторони душі, думки, наміри, прагнення [4, с. 260]. Покарання, на думку В.О. Сухомлинського, – не тільки одна із форм громадянської і моральної оцінки поведінки людини. Покарання перевиховує лише тоді, коли в чомусь переконує, примушує замислитись над власною поведінкою, над ставленням до людей.

5. «Моральною особою ти станеш лише тоді, коли в твоїй душі назавжди оселяться совість, соромливість, відповідальність і обов'язок. Це чотири джерела, що живлять твою моральну доблесть і культуру» [4, с. 261] А для цього необхідно привчати дітей до самовиховання шляхом не надмірного нагляду і стеження за кожним порухом її душі, а «мистецтво виховання

полягає в тому, щоб уміти полишити маленьку дитину саму на себе» [4, с. 263]. Досліджуючи процес самовиховання, В. О. Сухомлинський виділяв найважливіші його складові компоненти: самопізнання, самооцінка, самоконтроль, воля, самоповага. Аналізуючи власний досвід виховної роботи, вченому вдалося визначити необхідні умови утвердження дитячої самоповаги. По-перше, кожен вихователь повинен стежити за стилем свого виховного впливу на школярів, щоб у взаєминах між ними панували ласка й спокій. По-друге, педагоги мають серйозно підходити до проблеми оцінювання результатів праці своїх учнів, щоб бажання вдосконалюватись не перетворилося для них в гонитву за оцінками. Дотримання цих умов значно полегшувало процес організації самовиховання школярів.

6. «Твоя моральна культура визначається тим, наскільки глибоко ти усвідомлюєш спільні для всіх людей потреби, наскільки свідомо орієтуєшся на них у своїй особистій діяльності» [4, с. 266]. Тому вчителям необхідно привчати дітей до того, щоб морально обгрунтовані, прийняті для суспільства потреби стали їхніми бажаннями, внутрішнім спонуканням.

7. «Будь скромним... Бути скромним – значить ні на мить не забувати – це насамперед!, що кожна людина, з якою ти спілкуєшся, має свою гідність...» [4, с. 276]. Основне завдання школи – досягти того, щоб «кожен учень був трудівником, щоб у праці повністю розкривалися його духовні сили й можливості – неодмінна умова виховання скромності і трудової наполегливості» [4, с. 278].

8. «Твоє життя складається з вчинків. У вчинках виявляється моральна суть людини» [4, с.278]. Учителі повинні зробити все для того, щоб кожний, особливо непомітний, вихованець зробив щось таке, що пробуджує силу духу, адже часом буває досить одного вчинку для того, щоб по – справжньому народилася людина.

9. «Найбільша перемога – це перемога над собою... Не йди легким шляхом. Іди найважчим! Подолання труднощів підносить людину» [4, с. 286]. Якщо ж вчителі зможуть провести дитину через дитинство і отрочество шляхом подиву з власних сил, тоді вона може вирости справжньою людиною.

10. «Будь терпимий до окремих людських слабостей і непримиренний до зла» [4, с. 292]. Тому педагоги під час навчально-виховного процесу і поза ним повинні привчати дітей до порядності.

11. «...треба з гідністю жити, працювати, користуватися матеріальними і духовними благами, на які ти маєш право, з гідністю переживати радість і горе, з гідністю хворіти і зустрічати останню годину» [4, с. 296]. Відповідно Василь Олександрович розробив «Дев'ять негідних речей, на презирстві до яких будеться переконаність і емоційний світ морально порядної, духовно красивої людини». А саме:

– негідно добувати своє благополуччя, радощі, втіху, спокій за рахунок утисків, невлаштованості, горя, хвилювання іншої людини;

- негідно залишати товариша в біді, небезпеці, проходити байдуже повз чуже горе, страждання;
- негідно користуватися результатами праці інших, ховатися за чужу спину;
- негідно бути боязким, розслабленим; ганебно виявляти нерішучість, відступати перед небезпекою, хникати;
- негідно давати волю потребам і пристрастям, що ніби вийшли з-під контролю людського духу;
- негідно мовчати, коли твоє слово – це чесність, благородство і мужність, а мовчання – легкодухість і підлість;
- негідно справжньої людини не тільки обманувати, лицемірити, плазувати, підлашуватися під чиюсь волю, але й не мати власного погляду, втратити своє обличчя;
- негідно легковажно кидатися словами, давати нездійснені обіцянки;
- негідна надмірна жалісливість до самого себе, як і безжальне ставлення, байдужість до іншої людини [4, с. 297–306].

У сучасній школі з ними обов'язково повинні бути ознайомлені учні, і вони повинні стати для них дороговказом у їх поведінці, під час спілкування з однолітками та дорослими.

12. «Ти не тільки майбутній трудівник, а й воїн...З дитинства вчися бути вірним слову» [4, с. 306]. Видатний педагог пропонує Закони дружби, які є досить актуальними в наш час. Тому саме на них потрібно виховувати дітей.

13. «Ненависть до ворогів Вітчизни – це корені, які живлять твою любов і відданість до всього, що тобі дороге і що ти повинен захищати» [4, с. 322]. Тому в школах потрібно проводити виховну роботу, яка буде направлена спеціально на те, щоб в нашій країні не було злочинів і правопорушень, а саме: бесіди, розповіді, перегляди відео сюжетів, кінофільмів, зустрічі з ветеранами і т. д.

Отже, Василь Олександрович Сухомлинський прагнув того, щоб уже в молодших школярів за допомогою слова вчителя, прикладу в дитячій душі утверджувалися моральні цінності, які виробилися тисячолітньою історією народу. Розкриваючи суть моральних цінностей на конкретних прикладах, як стверджує А. М. Богуш, педагог розвивав і збагачував духовне життя дитини, а ідею добра пов'язав з патріотичним вихованням, якого так не вистачає сьогодні у вихованні молоді [5, с. 4].

Завдяки видатному педагогу на сьогодні ми маємо цілу скарбницю корисних порад для батьків та педагогів про те, як саме формувати в дитині такі якості Справжньої Людини, як чуйність, щедрість, доброта, уважність, мужність, совісність. Він говорив: «треба вчити любити, а не говорити про любов. Учити відчувати і берегти свої почуття, а не вчити відшукувати слова для того, щоб сказати про неіснуючі почуття. Так плодиться лицемірство. Взагалі важливо вчити говорити, але не менш важливо вчити мовчати» [4, с. 333].

Усе це свідчить про те, що творча спадщина видатного майстра педагогічної праці становить значний інтерес і має велике практичне значення як для сучасників, так і для майбутніх дослідників, педагогів, вихователів і батьків. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у продовженні вивчення порад видатного педагога стосовно співпраці школи із батьками учнів по вихованню справжньої людини.

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді // Поч. освіта. – 2015. – № 13, липень. – 56 с. **2.** Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.4. – К. : Рад. шк., 1976. – 640 с. **3.** Закон «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> **4.** Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 2. – К. : Рад. шк., 1976. – 670 с. **5.** Богуш А. Патріотичне виховання починається з доброти: педагогіка Добра у спадщині Василя Сухомлинського / Алла Богуш // Дошк. вих. – 2014. – № 11. – С. 4.

Рецензент: д.пед.н, професор Поташнюк І. В.